

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผักและสมุนไพรปลอดสารของเครือข่ายชุมชนผักปลอดสารในจังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบทชุมชน/สถานการณ์ ปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักและสมุนไพรปลอดสารในจังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อศึกษารูปแบบการผลิตและการแปรรูปผักและสมุนไพรปลอดสารที่เหมาะสมจากเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ 3) เพื่อศึกษาและสร้างต้นแบบการบริหารจัดการตลาดผักและสมุนไพรปลอดสารของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักและสมุนไพรปลอดสารในจังหวัดมหาสารคาม 4) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการตลาดผักและสมุนไพรปลอดสารของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักและสมุนไพรปลอดสารในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อขยายสู่ตลาดต่างประเทศ 5) เพื่อยกระดับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักและสมุนไพรปลอดสารให้เป็น Smart Farmer และ Smart SMEs พื้นที่ในการศึกษาคั้งนี้ ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักและสมุนไพรปลอดสารในจังหวัดมหาสารคาม จำนวน 8 ชุมชน ประกอบด้วย ชุมชนในอำเภอเมือง ได้แก่ (1) กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านหนองคูศรีวิสัย (เป็นกลุ่มที่รวมกันระหว่าง 2 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองคู และบ้านศรีวิสัย) ตำบลหนองปลิง (2) กลุ่มปลูกผักบ้านหนองโจด ตำบลโคกก่อ (3) กลุ่มปลูกผักบ้านเหล่าน้อย ตำบลเขวา (4) กลุ่มปลูกผักบ้านโนนแสนสุข ตำบลห้วยแอ่ง (5) บ้านโขงกุดหวาย (6) บ้านโนนตูม ตำบลเกิ้ง (7) บ้านม่วง ตำบลลาดพัฒนา และชุมชนในอำเภอกันทรวิชัย ได้แก่ (8) กลุ่มปลูกผักบ้านมะกอก ตำบลขามเรียง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้หลักการมีส่วนร่วมของทีมวิจัย และประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนา อภิปรายกลุ่ม แบบสอบถาม และการทดลองเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัย พบว่า 1) ชุมชนที่เข้าร่วมวิจัยมีทั้งสิ้น 8 ชุมชน คือ บ้านหนองโจด บ้านโนนตูม บ้านม่วง บ้านโขงกุดหวาย บ้านเหล่าน้อย โนนแสนสุข บ้านมะกอก และบ้านหนองคูศรีวิสัย เป็นกลุ่มผลิตผักปลอดภัย บางชุมชนได้รับการรับรองการผลิต GAP มีการผลิตปุ๋ยใช้เองในบางชุมชน พื้นที่การเพาะปลูกผัก กว่า 213 ไร่ 3 งาน 95 ตารางวา รายได้จากการจำหน่ายผักอยู่ระหว่าง 5,000-30,000 บาท/เดือน ขึ้นอยู่กับพื้นที่ ชนิดผัก และรูปแบบการจำหน่าย ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบ คือ ไม่มีการวางแผนการผลิต ปลูกตามความถนัด ผลผลิตมีมากเกินความต้องการ ราคาถูก ดินและน้ำมีปัญหา ต้องการปรับปรุง 2) รูปแบบการผลิตผักปลอดภัย มีความหลากหลายรูปแบบ ทั้งอินทรีย์ อินทรีย์-เคมี และเคมี (เคมี หมายถึงปุ๋ยเคมี เพียงอย่างเดียว) รูปแบบการจำหน่าย มี 3 รูปแบบ คือ ขายตรงในตลาดชุมชน หรือตลาดนัดสีเขียวในชุมชน ตัวอำเภอและจังหวัด ขายที่สวน และผ่านพ่อค้าคนกลาง เป็นขายผักสดเพียงอย่างเดียว ไม่มีการแปรรูปผลผลิต ยกเว้นบ้านหนองโจด จะแปรรูปผลผลิตพริกจากพริกสดเป็นพริกแห้ง เมื่อพริกสดมีราคาต่ำ การศึกษาการรวมกลุ่มผู้ผลิตผักพบว่าทุกชุมชนมีการรวมกลุ่มเกษตรกร แต่ส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่มแบบเฉพาะกิจ ในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันไม่ได้รวมเป็นกลุ่มเพื่อจัดการผลิตและการจำหน่ายเพื่อการค้า การผลิตและการจำหน่ายยังเป็นต่างคนต่างทำ ยกเว้น บ้านเหล่าน้อยที่มีการบริหารจัดการการผลิตของกลุ่ม มีประธานกลุ่มเป็นตัวเชื่อมระหว่างตลาดกับเกษตรกรในกลุ่ม และมีการบริหารรายได้ของกลุ่ม 3) การศึกษาข้อดีข้อด้อยในการบริหารจัดการผลิตและการตลาดผัก ใช้วิธีการวิเคราะห์ SWOT TQA และการวิเคราะห์รายได้

เป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของโครงสร้างการบริหารจัดการแต่ละชุมชน โดยพบว่า มีชุมชนที่มีการบริหารจัดการที่ดีอยู่ 2 ชุมชน คือชุมชนบ้านหนองโจดและเหล่าน้อย จึงนำโมเดลการบริหารจัดการ 2 ชุมชน มาดำเนินการสังเคราะห์เป็นรูปแบบการบริหารจัดการใหม่ โดยผสม รูปแบบที่ดีและชุมชนเข้าไป ในโมเดลใหม่ แล้วนำประเด็นที่เป็นปัญหา/ความต้องการแก้ไข มาสร้างกระบวนการส่งเสริมให้เกิด ความเข้มแข็ง (อบรมเชิงปฏิบัติการปรับปรุงดินและปุ๋ย) 4) กระบวนการบริหารจัดการตลาดผักและ สมุนไพรปลอดสารของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักและสมุนไพรปลอดสารในจังหวัดมหาสารคาม เพื่อ ขยายสู่ตลาดต่างประเทศ โดยดำเนินการวิเคราะห์ SWOT, TQA และรายได้ แล้วนำโมเดลการตลาด ของแต่ละชุมชนมาดำเนินการสังเคราะห์ใหม่ แล้วเพิ่มศักยภาพการตลาดโดยการแปรรูป เป็น ผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยวิเคราะห์จากชนิดและปริมาณผลผลิตที่มีมากและผลผลิตมีทั้งปี และมาคัดเลือก เมนูอาหารที่สามารถจะแปรรูปผลผลิตได้โดย ใช้ผลผลิตผักเป็นตัวหลัก พบว่า สามารถนำมาแปรรูป เป็น “อ่อมแซบ” บรรจุใส่ซองซีป ภายใต้ตราสินค้า “ธรรมอินทรีย์” มีลักษณะเป็น น้ำซุบแกงอ่อม สำเร็จรูปและผักอบแห้ง โดยผักที่เป็นตัวกำหนดกำลังการผลิตน้ำซุบแกงอ่อม คือ หอมแดง สามารถที่ จะผลิตได้ 196,220 ซองต่อปี และชุดผักแห้ง มีบวบและผักชีลาวที่กำหนดกำลังการผลิตได้ 228,800 ซอง/ปี และ 5) การยกระดับกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักและสมุนไพรปลอดสารให้เป็น Smart Farmer และ Smart SMEs จากการดำเนินงาน พบว่า กลุ่มเกษตรกร มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการ ติดต่อสื่อสารเพิ่มช่องทางการตลาดอยู่แล้ว เช่น โทรศัพท์ application เช่น Line Facebook เป็นต้น แต่เป็นเฉพาะรายบุคคล ดังนี้ 1) นายโกสินทร์ โคช่วย 2) นางพัชรี โคช่วย 3) นายเฉลิม คงอุบล 4) นางลำตวน บุญตา 5) นางสมัย อุดมเดช และ 6) นายพงศธร ด้วงคำจันทร์ ซึ่งการบริหารจัดการ หากมีการดำเนินการผลักดันและแปรรูปผลผลิตจริง ต้องมีการสร้างเครือข่ายผู้ผลิตเพื่อให้มีผลผลิต ป้อนกระบวนการทั้งปี

Abstract

The main objectives of the research of “Management of Processing of Chemical-free Vegetables and Herbs of Community Networking of Maha Sarakham Province” are: 1) to study the community context and situation, problems and impacts that occur in the group of chemical-free vegetables and herbs farmers in Maha Sarakham province 2) to study the production and processing of chemical-free vegetables and herbs, which are suitable from farmers and prototype community enterprises. 3) To study and create a prototype of market management of chemical-free vegetables and herbs of farmer groups in Maha Sarakham province 4) To study the management process of chemical-free vegetables and herbs of farmer groups in Maha Sarakham province for expanding sales to the international markets 5) to upgrade the farmer groups of chemical-free vegetables and herbs to be “Smart Farmer” and “Smart SMEs”.

The area of this study consists of eight farmer groups of chemical-free vegetables and herbs in Maha Sarakham Province, which consist of communities in Mueang District, namely (1) Organic Agriculture Group, Ban Nong Khu Si Wilai (this group results from the merge between two villages, namely Ban Nong Khu and Ban Si Wilai) in Nong Pling Subdistrict (2) Ban Nong Chot Vegetable Growing Group, Khok Ko Subdistrict (3) Ban Lao Noi Vegetable Growing Group, Khwao Subdistrict (4) Group Ban Non Saen Suk Vegetable Plant, Huai Aeng Sub-district (5) Ban Khong Kut Wai 6) Ban Non Tum, Koeng Subdistrict (7) Ban Muang Subdistrict, Lat Phatthana District, and (8) community in Kantharawichai District: Ban Makok Vegetable Plant, Kham Riang Subdistrict.

Research Tools using in the research are grounded on the participatory action research methods such as interviews, conversations, group discussions, questionnaires, and practical experiments. The results of the research indicate that 1) There are eight communities that participated in the research, namely Ban Nong Chot, Ban Non Tum, Ban Muang, Ban Khong, Kut Wai, Non Tum. Ban Noi Noi, Saen Suk, Ban Makok are the groups of safe vegetables. Some communities are certified for GAP production by using their own fertilizers. Vegetable cultivation area are of over 213 Rai 3 Ngan 95 square Wah. Income from selling vegetables is between 5,000- 30,000 baht per month depending on the area, vegetable type and distribution pattern. The most common problems among communities are no production plan, preference planting, over production, low price of products, and low quality of water and soils.

2) There are a variety of chemical-free vegetables and herbs including organic, organic-chemical, and chemical (chemical means chemical fertilizers). There are three types of distribution: making direct sales in the community market or green market in the

community in district and province; conducting sales at the plants and farms, and distributing through the middlemen. Most communities sell their products as fresh vegetables without product transformation excepting the chili production from fresh chilli into dried chilli at Ban Nong Chot. When price of fresh chili slumps, from the study finds that the aggregation of vegetable producers and farmers are just ad hoc groups in carrying out certain activities, but they do not manage production and sales distribution together, excepting for Ban Lao Noi; this group has community chairman connecting the market with farmers in the group and managing income of the group.

3) The study of the pros and cons in managing the production and marketing of vegetables using the SWOT analysis, TQA and income analysis as indicators of the effectiveness of each community management structure. It is found that there are two well-managed communities, namely Ban Nong Chod and Lao Noi communities. Therefore, the study implements the management models of these two communities to synthesize a new management model by merging good patterns and communities into new models. Then, the study brings issues that are problems / needs to be solved to create a process of strengthening communities (e.g., conducting workshop on soil and fertilizer improvement).

4) According to the process of managing the market of chemical-free vegetables and herbs in Maha Sarakham province for expanding to foreign markets via SWOT, TQA and revenue analysis and then implementing the marketing model of each community to synthesize new model, the study is enable to increase the market potential by transforming products to be new products as a results of analyzing from the type and the amount of production, which are overproduction in all year round, and selecting them as suggested menus that their main ingredients from vegetables. The study finds that it can be processed into "humbled sab" packed in a zipper pouch under the brand "Dhamma Organic". It is instant curry soup and dried vegetables. The main vegetables for these menus are shallots, which are able to produce 196,220 envelopes per year. And, dried vegetables including zucchini and dill, which can produce 228,800 envelopes / year.

5) regarding the upgrading the farmer group of chemical-free vegetables and herbs to be Smart Farmer and Smart SMEs, the study finds that farmers have already used the information technology to communicate, increase marketing channels such as phone applications such as Line Facebook, and so forth in individual level; they are 1) Mr. Kosin Koeang 2) Mrs. Patcharee Kocho 3) Chalerm Kong Ubon. However, the strong networking of farmers have to be made strongly in order to have all year production for serving the transformed or processing products.